

**Інститут філології
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка**

**ЛІТЕРАТУРА
ФОЛЬКЛОР
ПРОБЛЕМИ ПОЕТИКИ**

Збірник наукових праць

Випуск 34

Частина 2

Видається з 1993 року

**Київ
«Твім інтер»
2009**

УДК 801.81.161.2

ББК 82.3 (4Укр)

Л64

Література. Фольклор. Проблеми поетики : зб. наук.
Л64 праць. - Вип. 34 / редкол.: Г. Ф. Семешок (гол. ред.),
А. В. Козлов (відп. ред.) та ін. - Ч. 2. - К. : Твім інтер, 2009. -
506 с.
ISBN 978-966-7430-33-7

До збірника увійшли літературознавчі праці, присвячені найактуальнішим питанням філології. Розглядаючи твори української та зарубіжної літератури, дослідники різних фахових рівнів ставлять і розв'язують проблеми широкого наукового діапазону. Особлива увага звертається на вираження національних світоглядних засад у творах літератури.

Для фахівців і всіх, хто цікавиться актуальними питаннями філології.

УДК 801.81.161.2

ББК 82.3 (4Укр)

Редколегія:

Л. В. Бублейник, д. ф. н., проф. Г. Д. Клочек, д. ф. н., проф.
О. А. Галич, д. ф. н., проф. А. В. Козлов, д. ф. н., проф. (відп. ред.)
М. Х. Гуменний, д. ф. н., проф. М. К. Наєнко, д. ф. н., проф.
Н. І. Заверталюк, д. ф. н., проф. Г. Ф. Семенюк, д. ф. н., проф. (гол. ред.)
Л. М. Задорожна, д. ф. н., проф. В. Ф. Шевченко, д. ф. н., проф.
С. С. Кіраль, д. ф. н., проф. Г. М. Штонь, д. ф. н., проф.

Редактор випуску:

Р. А. Козлов, к. ф. н.

Рецензенти:

В. Д. Буряк, д. ф. н., проф.
М. М. Гнатюк, д. ф. н., проф.
В. І. Гуменюк, д. ф. н., проф.
М. М. Веркалець, д. ф. н., проф.

Адреса редколегії:

КНУ імені Тараса Шевченка, Інститут філології,
6-р Шевченка, 14, м. Київ, 01033 т.: (044) 23 9-3 4-3 0

Згідно з постановою Президії ВАК України цей збірник
наукових праць є фаховим виданням з філологічних наук
(Бюлетень ВАК України. - 2003. - №2. - С 8).

ISBN 978-966-7430-33-7

© Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, 2009.

Частина II

ДУХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТВОРЧОСТІ К. МОТРИЧ КРІЗЬ ПРИЗМУ БІБЛІЙНОГО ІНТЕРТЕКСТУ

Завдяки незмінному високому авторитету Святого Письма та глибоким світоглядним зрушенням на межі тисячоліть проблема актуальної реінтерпретації художніх текстів з позицій біблійного інтертексту зумовлює неупереджене відчитування творів художньої літератури. Біблія є непересічним джерелом натхнення для письменників, літературознавців від давнини до сьогодні (Г.Сковорода, П.Куліш, Т.Шевченко, І.Франко, Леся Українка, О. Кобилянська тощо). Із сучасних літературознавців до вивчення біблійних мотивів та образів в українській літературі ХХ століття звертаються В. Антофійчук, А. Нямцу, Вал. Шевчук, М.Сулима, В.Сулима, І. Бетко, С. Кирилюк та інші. Тема нашого дослідження є одним із аспектів вивчення інтертекстуальних зв'язків творчості К. Мотрич із Біблією. Об'єктом нашого дослідження є твори письменниці. Предметом аналізу ми обрали проблеми інтертекстуальної взаємодії творів зі Святим Письмом, принципи й засоби, за допомогою яких письменниця втілює біблійні мотиви та образи у своєму романі. Вивчаючи прояви біблійного інтертексту у творчості К. Мотрич, ми вбачаємо за потрібне розглядати твори письменниці окремими книгами, оскільки найголовнішою рисою письменниці є тяжіння до невеликих оповідань. Не претендуючи на вичерпність, ми зробили спробу проаналізувати творчість відомої письменниці під кутом біблійного інтертексту.

Перша книга К. Мотрич «Соняхи», яку було видано в 1978 році, отримала схвальну характеристику М. Олійника, який зазначив, що збірка «...засвідчує закоханість молодої письменниці в красу, добро і навпаки – її органічну нетерпимість до зла, де і яким чином воно не проявлялося б» [Олійник 1978:5]. Біблійний інтертекст у цій книзі представлений лише на текстовому рівні у вигляді точкової цитати в оповіданні «Червневий грім», де

героїня має біблійне ім'я Марія, а крім того, вона, як і Божа Матір, безвинно терпіла тортури людської зневаги, виховуючи не своїх дітей, а племінників, мати яких загинула, а батько навіть не знав, що в нього є діти. Якщо брати до уваги визначення афоризмів М. Гаспаровим, який відносить до них приказки й прислів'я [Гаспаров 1974:43], слід розглянути й ці форми прояву інтертекстуальності на текстуальному рівні. У багатьох оповіданнях К. Мотрич наявні приказки та прислів'я, у яких є посилання на добрі та зли сили, які, як відомо, найчастіше представлені Богом та чортом, або сатаною: «Не допоможе тобі ні бог, ні чорт!» [Мотрич 1979:23]; «...він мало душу богові не віддав» [Мотрич 1979:71]; та звернення персонажів до Бога, найчастіше під час спілкування: «Ой боже ж мій, що ж його робить?» [Мотрич 1979:22]; «...хвалити бога...» [Мотрич 1979:120, 122] тощо.

Наступна книга письменниці «Час найкоротшої тіні» (1982) включає повість «Нащадки сонця» та низку оповідань про село. Приказки, прислів'я, прості згадування Бога та бісів у вигляді порівнянь і звертань виконують у текстах характеристичну функцію, описуючи зовнішність, внутрішні почуття персонажів: наприклад, описуючи почуття Мар'яни до Юрія Сергійовича, письменниця неодноразово, підкреслюючи їх пристрасність та жагучість, використовує образи бісів: «...сто чортів товклися в її серці й шептали: «Не смій. Помуч, хай постраждає так, як ти страждала, – більше любитиме» [Мотрич 1989:93]; «Біс, що на мить завмер в її естві, знову оговтався, зірвав її з місця та поніс поміж соняхами» [Мотрич 1989:95] тощо.

У наступній книзі «Перед храмом любові і болю» (1989) інтертекстуальність проявилася яскравіше на прикладах цитат, алюзій, ремінісценцій, навіть на метатекстуальному рівні письменниця використала повторення «родового інваріанта», яким у сповідальній повісті «Перед храмом любові і болю» виступив вірш С. Руданського «Могила», але приказки та прислів'я, згадування біблійних осіб, звертання до Бога, які є невід'ємною частиною творчого доробку К. Мотрич, усе одно зустрічаються частіше. Цікавою є і своєрідна характеристика персонажів письменницею

зворотами типу: «біблійний вираз докору» [Мотрич 1989:6], «біблійний вираз щастя» [Мотрич 1989:224], які підкреслюють невимушеність, щирість, відвертість людини, про яку говориться в тексті. Книгу завершує авторська літературна молитва, яка, на думку В. Антофійчука, «...часто не має сакрального змісту. В ролі її адресата може виступати рідна країна, народ, мова, природа тощо» [Антофійчук 2004:4]. К. Мотрич звертається до людей, до природи, до Бога, письменниця молиться у «своєму» Храмі духу, який є водночас і Храмом пам'яті, і Храмом Любові й Болю.

Роман «Досвіток» (1990) присвячено проблемі морального та духовного самоочищення людини в часи застою, коли брехня, зрада, злочинство стали життєвою нормою для багатьох. У своєму романі письменниця не використовує біблійні цитати, бо більшість героїв не вірять в існування Бога або вважає Богом гроші: «Явдоха вірила в одного бога: гроші» [Мотрич 1990:186], саме тому логічним є використання біблійної лексики під час сварки, часте вживання слів «чорт», «біс» тощо.

Життя та доля України після чорнобильської трагедії розглядається письменницею і в її книзі «Звізда Полин» (2000), назву якої взято з «Одкровення Іоанна Богослова», крім самої назви, на біблійну приналежність указує і вступний епіграф: «І засурмив третій Ангол, – і велика зоря впала з неба, палаючи, як смолоскип. І впала вона на третину річок та на водні Джерела. А ймення зорі тій Полин. І стала третина води, як полин, і багато з людей повмирали з води, бо згіркла вона...» (Одкр. 8,10–11). Книгу розпочинає повість «Ой за лісом, за пралісом», присвячена життю та стосункам між людьми після чорнобильської трагедії. На основі крилатих висловів утворено такі ремінісцентні порівняння: «...як Вавилонська вежа» [Мотрич 2000:19], «...як Содом і Гомора» [Мотрич 2000:49], а для показу чогось негативного, злого, убивчого письменниця використовує епітет «сатанинський». У повісті присутня й маркована цитатність у вигляді посилай на Святу Книгу: «От тобі і Євангельське застереження, що молоде вино у старі міхи не вливають...» [Мотрич 2000:20]; прямої цитатності: «Весь

світ лежить у злі», – казав Апостол Павло» [Мотрич 2000:31], «Пригадуєш «Друге послання» апостола Павла до Тимофія: «Будуть бо люди тоді самолюбні, грошолобні, зарозумілі, горді, богозневажливі, до батьків нешанобливі, невдячні, непобожні, нелюблячі, запеклі, осудливі, нестримані, жорстокі, ненависники добра, зрадники, нахабні, бундючні, що більше люблять розкоші, аніж люблять Бога...» [Мотрич 2000:50] тощо.

Як писав Л. Андрієвський, «...роман відомої сучасної української письменниці Катерини Мотрич «Ніч після сходу сонця» (2001) і незвичайний, і неоднозначний. Його оголений, разючий реалізм розгортається щонайменше у трьох вимірах: історично-фантастично-магічному» [Андрієвський 2000:695]. У романі широко представлений біблійний матеріал у вигляді цитат, алюзій, ремінісценцій тощо, окремі герої твору, хоча й віддалено, але мають своїх прототипів у Біблії. Книга «Ніч після сходу сонця» сповідує християнські цінності. Навіть назва роману є символічною: схід сонця – це хрещення, ніч – повернення до темряви, з якої ми вийшли. Найголовніші частини роману письменниця розпочинає епіграфами з Біблії, що виконують інформативну, формовизначальну, змістову та прогнозуючу функції, перші дві, на думку Н. Кузьміної, є найважливішими, і, таким чином, епіграф «...з одного боку, виявляє інтенцію автора, з іншого – формує пресупозицію читача, створює прагматичні умови розуміння тексту як метатексту» [Кузьміна 1999:151] й апелює до енергії читача, діючи «...подібно до замикання свідомості рефлекторної дуги, дуги умовного рефлексу людини, яка слухає» [Караулов 1987:217].

Між романом і Біблією є схожість і на метатекстуальному рівні: спочатку княгиня Ольга отримала Благу вість про народження визволителя, а потім Василь: «Радуйтеся. Він прийшов. Його ви випросили й виплакали» [Мотрич 2001:363], ця подія відповідає Благовіщенню Діві Марії, крім того, «спаситель» народився саме в Марії, героїні, долю якої письменниця сама порівняла з долею Богоматері тощо. У романі чітко виведено історію родів. Вони, ніби по спіралі, з дохристиянських часів піднімаються через століття

аж до сьогодні. Письменниця дотримувалася сказаного у Святому Письмі, що добре дерево добрий плід родить, а погане – поганий. Саме від живучого почуття ненависті, яке «погані плоди» успадкували від своїх предків, іде горе поневолення. Закінчується роман 2039 роком, коли відбудеться сорокова річниця незалежності України – це рік покаяльного молебню.

Отже, теоретичне осмислення феномена біблійного інтертексту у творчості К. Мотрич переконливо свідчить про свідоме звернення письменниці до Святого Письма, домінуючою причиною цього є своєрідна авторська філософська рецепція світу, прагнення дати безсторонню оцінку описуваним у творах подіям. У ранніх творах К. Мотрич («Соняхи» та «Час найкоротшої тіні») біблійний інтертекст репрезентовано лише на текстуальному рівні у вигляді точкових цитат, ремінісцентних порівнянь, прислів'їв та приказок, у яких найчастіше добрі та злі сили представлені Богом та чортом, або сатаною. Підкреслимо, що фольклоризація, до якої часто вдається письменниця і яка є невід'ємною частиною її творчого доробку, забезпечує наближення загальновідомих біблійних зразків до рівнів їх сприйняття народною свідомістю. Інтенсивність рецепцій біблійного інтертексту в подальших творах К. Мотрич на текстуальному рівні проявилася на прикладах маркованих та немаркованих цитат, алюзій, ремінісценцій, крилатих висловів тощо. Поширеним є вживання в текстах біблійної лексики, особливо антонімічних понять («рай» — «пекло», «Бог» — «сатана», «чорт») та похідних від них слів. Між романом «Ніч після сходу сонця» та Біблією існує інтертекстуальний зв'язок на текстуальному, метатекстуальному, контекстуальному та паратекстуальному рівнях. Усі названі вище форми реалізуються в мові героїв, їхніх думках. Авторська своєрідність інтерпретацій Святого Письма відповідає традиційним нормам його трактування, а тяжіння авторки до використання епіграфів з Біблії робить її творчість значущою з позицій духовності, бо письменниця встановлює певний інтелектуальний, емоційний та культурний рівень, якому повинен відповідати читач.

БІБЛІОГРАФІЯ

- Андрієвський 2001 – Андрієвський Л. Перечитуючи українську історію... // Мотрич К. Ніч після сходу сонця. Роман. – К.: Криниця, 2001. – С. 695 – 697.
- Антофійчук 2004 – Антофійчук В. Святі почуття, закладені в молитву: Антологія української літературної молитви / В. Антофійчук (упоряд., авт. вступ. ст. і прим.); І. Мойсей (ред.). – Бухарест: Мустанг, 2004. – 399с.
- Біблія 2004 – Біблія. Книги священного писання Старого та Нового Завіту. Видання Київської Патріархії Української Православної Церкви Київського Патріархату. – К., 2004. – 1416с.
- Гаспаров 1974 – Гаспаров М. Афоризм // Словарь литературоведческих терминов / Ред.-сост.: Л. И. Тимофеев, С. В. Тураев. – М.: Просвещение, 1974. – С. 43.
- Караулов 1987 – Караулов Ю. Русский язык и языковая личность. – М.: Наука, 1987. – 262с.
- Кузьмина 1999 – Кузьмина Н. Интертекст и его роль в процессах эволюции поэтического языка: Монография. – Екатеринбург: Изд-во УрГУ; Омск. гос. ун-та, 1999. – 268с.
- Мотрич 1990 – Мотрич К. Досвіток. Роман. – К.: Дніпро, 1990. – 301с.
- Мотрич 2000 – Мотрич К. Звізда Полин (повість, оповідання). – К.: Укр. Центр духовної культури, 2000. – 196с.
- Мотрич 2001 – Мотрич К. Ніч після сходу сонця. Роман. – К.: Криниця, 2001. – 704с.
- Мотрич 1989 – Мотрич К. Перед храмом любові і болю. – К.: Вид-во ЦК ЛКСМУ «Молодь», 1989. – 240с.
- Мотрич 1979 – Мотрич К. Соняхи. Новели. – К.: Вид-во ЦК ЛКСМУ «Молодь», 1978. – 130с.
- Мотрич 1989 – Мотрич К. Час найкоротшої тіні. Повість, оповідання. – К.: Рад. письменник, 1989. – 232с.
- Олійник 1978 – Олійник М. Новели, написані серцем // Мотрич К. В. Соняхи. Новели. – К.: Вид-во ЦК ЛКСМУ «Молодь», 1978. – С. 5 – 6.

ЗМІСТ

Частина II	3
<i>Олександр Галич</i> Рецепція грузинської літератури в щоденнику Олесея Гончара	5
<i>Михайло Кудрявцев</i> Достоевський і Винниченко: до проблеми художньої інтерпретації злочину і кари в літературі	14
<i>Василь Марко</i> Вібрація душі поета і світ. Поема Павла Тичини «Золотий гомін»	39
<i>Луїза Оляндер</i> Гуманістична спрямованість творчості В. Гомбровича у і"ї відношеннях до літературної традиції	52
<i>Ірина Руснак</i> Улас Самчук і театр: теоретичні засади і творча практика	64
<i>Віталій Шевченко</i> Ментальні концепти в історичних поемах Т. Шевченка	76
<i>Надія Антипчук</i> Образ дитини в українській малій прозі порубіжжя XIX-XX століть	83
<i>Олена Бровко</i> Художні модифікації вставних новел у прозі Тараса Шевченка	92
<i>Ірина Грищенко</i> Образ мачухи в українській народній казці	101
<i>Микола Дудніков</i> Роль історичного факту в історичному романі	108
<i>Лариса Закутська</i> Про шляхи реалізації комунікативного методу навчання іноземної мови	118
<i>Святлана Калядка</i> Філософія існування: вияви екзистенціалізму у творчості бедарускіх паэтау Янкі Купальї, Максіма Багдановіча, Анатоля Вярцінскага	123
<i>Роман Козлов</i> Трансцендентальна естетика та хронотопний аналіз	139
<i>Вікторія Колкутіна</i> Специфічні парадигми мистецтвознавчої концепції Дмитра Донцова- критика (на матеріалі статті «Спростачений прометей»)	147
<i>Наталія Коробкова</i> Інтертекстуальність в аспекті компаративістики	161
<i>Тетяна Макарова</i> Ціна батьківської спадщини: етико-духовний аспект (за п'єсою «Олена» Л. Яновської)	167

<i>Наталія Мельник</i> Художні функції фольклорних елементів у повісті Марії Магіос «Москалиця».....	173
<i>Ольга Мохначова</i> Цитування як прийом організації постмодерністського тексту в романі І. Роздобудько «Гудзик».....	180
<i>Ганна Новікова</i> Духовний потенціал творчості К. Мотрич крізь призму біблійного інтертексту.....	187
<i>Людмила Панчук</i> Національна трагедія українського суспільства у 1918 році за драмою В. К. Винниченка «Між двох сил».....	192
<i>Світлана Полякова</i> Знакова наповненість номінації героїв як стильова домінанта оповіді у творах Б. Харчука.....	202
<i>Людмила Рева</i> Дискусії про неоромантизм: літературно-критичні погляди у XX столітті.....	210
<i>Валерій Сиротенко</i> Деякі особливості розгляду фольклорних жанрів у межах курсу «Дитяча література».....	218
<i>Станіслав Скиба</i> Лексичні засоби сатири у романі Г. Манна «Професор Паскуда» та їх перекодування в українському перекладі.....	230
<i>Лариса Стрюк, Оксана Фурт</i> Спільні підходи до зображення головного героя у комедіях Г. Квітки- Основ'яненка «Приезжий из столицы» і «Ревізор» М. Гоголя.....	239
<i>Любов Томчук</i> Грані жіночого образу в культурі порубіжжя.....	246
<i>Natalia Fenko, Victor Bilous</i> Aesthetic traditions of Baroque and their projections on contemporary Ukrainian literature.....	255
<i>Олеся Церковняк-Городецька</i> Переосмислення концепції Л. Леві-Брюля в етнологічній спадщині Катерини Грушевської.....	261
<i>Тетяна Шестопалова</i> Стиль як наскрізна тема перших літературних студій Ю. Лавріненка.....	271
<i>Олена Арістархова</i> Творчість В. Кулаковського та О. Пахучого в контексті української літератури кінця XX століття: пошуки нового осмислення образу Івана Виговського на зламі епох.....	285
<i>Світлана Бронза</i> Про творчу історію драми І. Тобілевича (Карпенка-Карого) «Гандзя».....	297

ISBN 978-966-7430-33-7
9789667430337

Наукове видання

Література. Фольклор. Проблеми поетики

Збірник наукових праць

Випуск 34

Частина 2

Відповідальний редактор - д. ф. н., проф. А. В. Козлов

Редактор випуску - к. ф. н. Р. А. Козлов

Здано до складання 16.12.2009. Підписано до друку 21.12.2009.

Формат 60x84 1/16. Папір офсетний. Друк офсетний.

Обл.-вид. арк. -25,8. Ум. друк. арк. -29,6.

Тираж -200 прим. Зам. 73/12.

Видавництво ЛТД «Твім інтер»

Свідоцтво № 3366 від 25.01.1993.

просп. Голосіївський, 7, пом. 109, м. Київ, 03039.

Друкарня СПД Щербенок С Г.

Свідоцтво ДП № 126-р від 12.10.2004.

вул. Рокоссовського, 5/3, м. Кривий Ріг, 50027